

Sukhareva Svitlana. Epistolary Disputation of Ipatiy Potiy and Patriarch Meletiy Alexandrijskiy. The article deals with the peculiarities of Polish polemic correspondence of Meletiy Pigas and Ipatiy Potiy. Two works are devoted to theological theme specifically to the origin of Holy Spirit and Papa priority. Plitical and social problems connected with Union input are discussed. The letters are noted by high level of expressivity, rhetorical saturation that are typical for literature of the XVII century. Polemic correspondence is introduced by traditional scheme «thesis – antithesis» but it has free character. This type of polemics was a reason to appear of whole complex of Polish polemical works.

Key words: polemics, polemic correspondence, the biblical interpretation, opponent.

Стаття надійшла до редколегії
28.10.2015 р.

УДК 821.111 – 1.09.

Олександра Терещук

Автобіографізм інтимної лірики Дж. Г. Байрона

У статті зроблено спробу в біографічному та мистецькому контекстах зіставити інтимну лірику Дж. Г. Байрона. З'ясовано, що любовна поезія сповнена автобіографічними подробицями та літературною грою, авторське «я» набуває особливого звучання, бо йдеться про пережиті почуття, обставини й ситуації.

Ключові слова: автобіографізм, байронізм, інтимна лірика, любовна поезія, послання, посвята.

Постановка наукової проблеми та її значення. Аналіз досліджень цієї проблеми. У літературній історії є постаті першорядні, знакові, творчість яких справедливо вважається цінним надбанням світової культури. До таких належить Джордж Гордон Байрон (1788–1824). Самобутню художню систему поета, що отримала назву *байронізм*, дослідники визначають і як духовний стан, і як філософське світобачення, і як назву літературного стилю [5, с. 49]. Оскільки ця система поетична, її важко вмістити у звичайну теорію. Хоча на сьогодні існує чимало наукових праць, присвячених творчості митця, усе ж голос генія щоразу вибухає потужною силою та відкриває новий зміст сказаного. За слушним зауваженням Н. Жлуктенко, «і дослідники-естети, що насолоджуються постійною зміною масок ліричного героя Байрона, від трагічної до бурлескної, і критики-ревізіоністи, що впевнено розмасковують “орієнталізм” у його доробкові, однаково визнають, що провокативна функція різних форм його письма не слабшає з плином років» [3, с. 6].

Літературознавці й читачі прагнуть зрозуміти унікальний феномен поета-лірика й поета-бунтаря, образна система якого є багатозначною та відкритою на глибину прочитання. Такий інтерес утілюється в дослідженнях І. Арендаренко [1], Т. Бовсунівської [5], В. Богуславської [6], Н. Дьяконової [7; 8; 9], Н. Жлуктенко [3], Д. Наливайка [11], С. Павличко [12] та ін. Проте більшість студій присвячено поемам Байрона, а його інтимну поезію розглянуто лише принагідно, як «супутник і супровідник його великих поем» [7, с. 5].

Мета статті – простежити, як відбувається ідентифікація почуттів, настроїв, переживань ліричного героя поезій Дж. Г. Байрона зі світовідчуттям самого автора.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Життєва історія Дж. Г. Байрона вже давно отримала означення міфу. За спостереженнями Соломії Павличко, існує три біографії поета: перша – «розгорнуті документальні записи сучасників», друга – «власні щоденники та листи Байрона», третя – «твориться з проєкцій самого поета в образах героїв, парадоксально розкриваючи деякі його суттєві риси». Дослідниця переконана, що, «тільки враховуючи ці три “біографії”, можна скласти уявлення про одну – справжню» [12, с. 157].

Автобіографічна природа творчості Байрона особливо відчутна в любовній ліриці. Його посвяти й послання зі збірок «Летючі начерки» («Fugitive Pieces», 1806), «Вірші на різні випадки» («Poems on Various Occasions», 1807), «Години дозвілля» («Hours of idleness», 1807) здебільшого мають реальних адресаток, а їхні імена (Мері Дафф, Маргарита Паркер, Мері Чаворт, Кароліна Лем, Августа Лі, Аннабелла Мілбенк, Тереза Гвіччіолі), із тією або іншою ймовірністю увиразнюються з біографіч-

ного, мемуарного, епістолярного контексту. Якщо ж урахувати, що ліричний образ – це естетично означене переживання, у якому автобіографічне постає в зафіксованій формі, то в інтимній ліриці авторське «я» набуває особливого звучання, бо тут ідеться про власні пережиті почуття, обставини й ситуації. Звичайно, літературний твір здебільшого не передає документально події, а швидше є своєрідною призмою відтворення дійсності.

Попри велику літературну традицію (починаючи від Сапфо) й присутність у творчості майже кожного поета, любовна лірика залишається на другорядних позиціях в літературознавстві. Можливо, причина такої меншовартості в тому, що любов (у розумінні стосунків між чоловіком і жінкою) порівняно з громадянською позицією, світоглядними принципами, сприймалася як додаток до цих характеристик.

Літературознавці пропонують різні підходи до розуміння інтимної лірики. На думку А. Ткаченка, її варто розглядати як складову частину «ієрархічного ланцюжка», у якому інтимна лірика поділяється на підвиди – «любовна й еротична (духовний і плотський аспекти), тоді як за власне інтимною лишаються “теплота родинного інтиму”, почуття дружби і т. п.» [14, с. 75]. В. Пахаренко вважає, що інтимна лірика «виражає переживання героя, пов’язані з його особистим життям» [13, с. 79], а її різновидами є «любовна – про кохання як стан душі та еротична – про чуттєве тілесне кохання; родинна; лірика дружби» [13, с. 79]. Та все ж основою цього жанру, наголошує дослідник, є саме лірика любовна, вона «передусім про переживання нерозділеного та трагічного кохання» [13, с. 79]. Ю. Ковалів схиляється до висновків про те, що визначення любовної та інтимної лірики тотожні: «поетичні твори, в яких ідеться про сердечні переживання, прояви любові ліричного героя тощо» [10, с. 432]. Попри різні теоретичні підходи, літературознавці дедалі частіше розглядають категорію любові як «той імпульс, що активізує мистецьку уяву і спричиняє народження лірики, котра має певні жанрові ознаки. Окрім цього, любов може стати основоположною засадою, провідною естетичною категорією, джерелом, з якого черпає письменник енергію для розбудови власної особистості і виходу далеко за межі інтимної сфери в творчості» [15, с. 13].

Тематичний простір Байронової інтимної лірики визначають дві ситуації – любов і розлука. Із юнацьким максималізмом він шукає відповіді на питання: то хто ж вона – жінка? У поезії «До жінки» («To Woman») вона різна щодня, стан її душі не зрозуміти, обіцянки її, наче пісок. На думку Н. Дьяконової, саме з цього вірша «починаються індивідуальні, байронічні інтонації» у творчості поета [9, с. 28].

Цікаву форму звертання до прекрасної половини людства поет обирає в збірці «Години дозвілля» («Hours of idleness»). Тут переважає мадригал чи запис в альбом, який лімітує, стримує почуття. Поет у ліриці кохання притримується лицарського кодексу:

Так змушений і я втікати,
Від зваб твоїх, аби мені,
Зустрівшись, марно не зітхати
За тим, що звів навесні [3, с. 398].

У любовній ліриці Байрона можна знайти чимало посвят, а отже, персоналізувати ту чи іншу особу. У своїй студії зосередимо увагу на поезіях, присвячених знаковим жінкам поетового життя – Мері Чаворт та Августі Лі.

Ім’я Мері Чаворт – першого й трагічного кохання поета – виринає в поезіях «До леді» («To a lady»), «Фрагмент, написаний невдовзі після заміжжя міс Чаворт» («Fragment. Written shortly after the marriage of miss Chaworth»), «Сльоза» («The tear»), «Спогад» («Remembrance»), «До жінки, що запитала, чому я весною покидаю Англію» («To a lady On Being Asked My Reason for Quitting England in the Spring»), «Сон» («The dream») та ін. Цікаво, що в текстах ми не побачимо портрета коханої, її образ постає в переживаннях, що переповнюють автора віршів. Монолог закоханого, який переживає життєву драму, звучить у поезії «До леді» («To a lady»): «О гордосте, допоможи мені невірницю забути» [3, с. 390]. Ліричний герой вірша «До жінки, що запитала, чому я весною покидаю Англію» («To a lady On Being Asked My Reason for Quitting England in the Spring»), як, зрештою, й автор, шукає забуття в далеких світах, марно сподіваючись, що відстань загоїть його рани:

У втечі спокій відшукаю, –
Я пастку обмину твою:

Не хочу бачить свого раю,
Щоб не жадати будь в раю [3, с. 398].

Мовчання, сльози, поцілунок, печаль передають той емоційний стан, яким переповнена душа головного героя «Розстання»:

Стрічались ми тайно –
Й печаль я таю.
Забула, звичайно,
Любов ти мою.
Якби в цім безслав'ї
Й зустрілися ми,
Тебе б привітав я
Мовчанням, слізьми [3, с. 397–398].

Пережиті страждання стали спогадом у поезії «Фрагмент, написаний невдовзі після заміжжя міс Чаворт» («Fragment. Written shortly after the marriage of miss Chaworth»):

В минулім все. Скінчилось все погребом,
Розтануло, немов у сні.
Від усмішки моєї Мері небом
Ви вже не станете мені! [3, с. 382].

У поезії «Сон» («The dream») для ліричної оповіді поет обирає улюблену форму романтиків – сновидіння:

Двоїсте в нас життя: є царство сну,
Межа між тим, що хибно називають
Життям і смертю. В сну є власний світ,
Безмежний обшир дійсності хисткої.
У розвитку своєму дишуть сні,
Приносять сльози, муки й раювання.
На мислі наші гніт кладуть вони
І денних клопотів тягар умають.
Вони, ввійшовши в наше існування,
Стають як частка нашого буття
І нас самих... [3, с. 434].

Сон-ретроспектива з єдинопочатком від III до VIII картини («*І тут змінилося моє сновидддя*») дає змогу відтворити переживання ліричного героя в художньому плані, а з огляду на біографію Байрона, досягнути історію його життя в поетичних автокоментарях: (у III картині постає час народження поета – «*хлопець до столу сів, дістав перо і кілька слів накинув*»; у IV – час відкриття світу, подорожі на Мальту та Афіни: «*Тиняючись морями й суходолом, він сам став не таким, як перше був*»; у V картині – попри страждання й душевні муки, він, як лицар, береже спокій коханої, аби «*ні помислом лихим, ані чуттям, погано скритим, він не міг бентежить її, одруженої, чистих дум*»; VI картина – історія повернення додому («*вернувся палігрим*») та шлюб «*із молодою, прекрасною*», але не із «*Сяйвом Зоряним його юнацтва*»). Життєві випробування, перетворили героя на самотника, якого не розуміє світ:

Всі, хто вертівся біля нього, зникли
Чи ворогами стали. І він сам
Зробився жертвою розчарування.
В обіймищах зненависті і чвар
Усе його невпинно катувало.
І він, як в давнину понтійський цар,
Жив трутизною, яка йому,
Не ушкодивши, щоденним хлібом стала.
І жив він тим, що іншим смерть несло,

Дружив із горами і вів розмови
 Із небом, зорями й Всесвітнім Духом.
 Їх тайну магії він захопив
 І книга Ночі тут йому відкрилась
 І голосом безодень повіла
 Дива і тайнощі. Хай буде так [3, с. 439–440].

Отже, кожна з картин показує, як змінюється герой, які події ранять його серце, загартовують душу, відкривають таїну слова. Ураховуючи залюбленість романтиків у панорамність відтворення людської духовності, можемо говорити, що в поезії «Сон» Дж. Г. Байрон показав власний шлях шукання ідеалу та істини.

Єдиним другом цілого свого життя, «найближчою людиною в світі, як по крові, так і за прихильністю», називає Дж. Г. Байрон свою зведену сестру Августу Лі [4, с. 10]. Попри різні несприятливі обставини, аж до звинувачення в інцесті, вони зберегли свої почуття. Безмежна любов Байрона знайшла своє художнє вираження в поезії «Послання до Августи» («Epistle to Augusta»). Вірш починається міркуваннями про два виміри поетового життя: у першому – Байрон самотній, а в другому – є вона:

О сестро, люба сестро! Між словами
 Мені над це, єдине, не знайти.
 Коли моря і гори поміж нами,
 Будь, як колись, до мене ніжна ти,
 Страждаючи безмірно, до нестями,
 Я прагну лиш твоєї теплоти.
 Мені ж залишено аж до загибуні
 Світ для блукань і дім твій – для спочину [3, с. 444].

«Послання до Августи» («Epistle to Augusta») звучить і як спогад, і як сповідь. Байрон розгортає перед читачем ще одну власну поетичну біографію. Його життєвий шлях постає у формі метафоричних самоозначень: *«на землі я натерпівся бід», «бентежний по натурі», «стерничий пильний власної недолі», «моє життя – війна», «бунтарський племін у мені», «розум мій був жертвою книжок», «не звик я скаржитись», «далекий марнославству та любові, я славу зневажав і поготів», «життя моє – вогонь, а не багно», «не прагнув я затишної дрімоти», «чверть віку лиш – життя могого лік, а пережив, що вистачить на вік», «минулого не зневажаю»* [3, с. 444–448]. Якщо себе поет називає самотнім бунтівником і блукальцем, то Августи асоціюється з щастям і домом: *«Та світ – ніщо, мені усе – твій дім, він – гавань миру, щастя і розради»,* ніжним спогадом про минуле, де *«серце чисте в щирості дитинній сплітало мрій принадливих вінок»* і надією майбутньої зустрічі:

О сестро, ніжна сестро, ти мені
 Надійна, як і я тобі, опора,
 Поєднаним навік, нам не страшні
 Ні час, ні простір. Нас лиха, сувора
 Не роз'єднає доля в чорні дні
 Поневірянь, і злигоднів, і горя:
 Зв'язок, що перший нам з'єднав серця,
 Лиш в смертну мить дійде свого кінця [3, с. 448].

У «Посланні до Августи» добре помітна особливість поетичного мислення Байрона. Тут переплітаються особисті мотиви з громадянськими, бо особисту свободу людини він уявляє і як свободу громадянську.

Ще однією темою любовної лірики Дж. Г. Байрона є тема любові та зради. Якщо через Мері Чаворт поет почувався зрадженим, то Августи Лі постає уособленням безмежної вірності в коханні. Саме про це Байрон напише в «Стансах до Августи» («Stanzas to Augusta»), що датовані 24 липня 1816 року:

Хоч ти роду людського, а мила,
 Хоч ти й жінка, а вірна мені,
 Хоч ти й люблена – тим не зловжила,

Хоч знеславлена – чиста й в брехні.
Хоч ганьбили мене – не зреклась ти,
Хоч в розлуці – ми завжди разом [3, с. 434].

«Зорею світлою», «ясним сяйвом» постає кохана в іншій поезії, але з такою ж назвою «Станси до Августи» («Stanzas to Augusta»). Її незрадлива любов, «мов око янгольське», оберігає його у вирі життя:

Хай гине все, що мав донині,
Ти ж над життя мені миліш.
Для мене світ цей не пустиня,
Як поруч мене ти стоїш [3, с. 433].

«Станси до Августи» («Stanzas to Augusta») стали справжнім шедевром світової любовної лірики. 22 січня 1824 року Байрон напише свій останній вірш «В день мого тридцятишестиліття» («On this day I complete my thirty-sixth year»), у якому любов звучатиме провідним мотивом:

Вгамуйся, серце. Вибив час.
Нікого нам не зворушить.
Нехай любов обходить нас,
Та нам – любить [3, с. 453].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Як бачимо, Дж. Г. Байрон визнає любов за найвищий сенс людського буття. Його інтимна лірика мислиться як шлях до самого себе, до пізнання глибин власної душі. Це означає, що поет досягає світ через любов і розум. Поезія Байрона сповнена автобіографічними подробицями й літературною грою. Притягальна сила його віршів ще й у тому, що до сьогодні відкритим залишається питання про ототожнення ліричного героя й автора, бо як слушно зауважила С. Павличко, «ніхто, як Байрон, так не оголював найінтимніші сторони свого життя, але ніхто, як Байрон, так не прагнув здатися тим, ким він насправді не був» [12, с. 177]. Однозначно можна стверджувати лише те, що щирість почуттів спонукала Дж. Г. Байрона до написання любовної лірики.

Джерела та література

1. Арендаренко І. В. «По дорозі й назустріч ...» (англійська та українська романтичні поезії: порівняльна типологія і поетика) / І. В. Арендаренко. – К. : Поліграф. центр «Фоліант», 2004. – 226 с.
2. Байрон – поет и развратник? // Все для учителя : інформ.-практ. бюл. – 2006. – Ч. 17–18 (верес.). – С. 95–96.
3. Байрон Дж. Г. Мазепа : пер. з англ. / Дж. Г. Байрон ; передм. Н. Ю. Жлуктенко ; прим. В. Д. Богуславської і Н. Ю. Жлуктенко. – Х. : Фоліо, 2005. – 477 с.
4. Байрон Дж. Г. Дневники. Письма / Дж. Г. Байрон. – М. : АН СССР, 1963. – 440 с.
5. Бовсунівська Т. «Паломництво Чайльд Гарольда»: сповідь бентежної душі / Т. Бовсунівська // Всевітня література та культура в навчальних закладах України. – 2002. – № 2. – С. 48–50.
6. Богуславська В. Джордж Гордон Байрон – погляд з нинішнього дня / В. Богуславська // Зарубіжна література. – 2004. – № 45. – С. 9–11.
7. Дьяконова Н. Я. Английский романтизм. Проблемы эстетики / Н. Я. Дьяконова. – М. : Наука, 1978. – 207 с.
8. Дьяконова Н. Я. К вопросу об эволюции поэтического стиля в английской лирике (1791–1893) / Н. Я. Дьяконова // Из истории английской литературы : ст. разных лет. – СПб. : Алетейя, 2001. – С. 67–76.
9. Дьяконова Н. Я. Лирическая поэзия Байрона / Н. Я. Дьяконова. – М. : Наука, 1975. – 168 с.
10. Літературознавча енциклопедія : у 2 т. – Т. 1 / автор-уклад. Ю. І. Ковалів. – К. : Вид. центр «Академія», 2007. – 607 с.
11. Наливайко Д. С. Зарубіжна література XIX сторіччя. Доба романтизму : підручник / Д. С. Наливайко, К. О. Шахова. – Тернопіль : Навч. кн. – Богдан, 2001. – 416 с.
12. Павличко С. Байрон. Нарис життя і творчості / Соломія Павличко // Зарубіжна література : дослідж. та крит. ст. / передм. Д. Наливайка. – К. : Вид-во С. Павличко «Основи», 2001. – 559 с. – С. 153–270.
13. Пахаренко В. Основи теорії літератури / В. Пахаренко. – К. : Генеза, 2009. – 296 с.
14. Ткаченко А. Мистецтво слова (вступ до літературознавства) : підруч. для гуманітаріїв / А. Ткаченко – К. : Правда Ярославичів, 1997. – 448 с.

15. Яструбецька Г. Любов у вимірі експресіонізму (на матеріалі поезії В. Стуса) / Г. Яструбецька // Актуальні проблеми слов'янської філології. – Сер. «Лінгвістика і літературознавство»: міжвуз. зб. наук. ст. / [голов. ред. В. А. Зарва]. – Бердянськ: БДПУ, 2013. – Вип. XXVII, ч. 3. – С. 12–20.
16. Byron G. G. Selections / G. G. Byron. – Moscow: Progress Publishers, 1973. – 526 s.

Терещук Александра. Автобіографізм інтимної лірики Дж. Г. Байрона. В статті зроблена спроба в біографічному і художественному контекстах сопоставити інтимну лірику Дж. Г. Байрона. Вияснено, що любовна поезія полна автобіографічними подробицями і літературною грою, авторське «я» отримує особливе звучання, оскільки мова йде про пережиті почуття, обставини і ситуації. Інтимна лірика поета розглядається як шлях пізнання світу через любов.

Ключевые слова: автобіографізм, байронізм, інтимна лірика, любовна поезія, послання, посвячення.

Tereshchuk Aleksandra. Autobiographism of Byron's Intimate Lyrics. This article attempted to compare intimate lyrics in both biographical and art contexts. It was inferred that love lyrics is abundant with biographical details and literary techniques. The author conveys his emotional experience and life circumstances through his point of view. That's why the author's use of the pronoun «I» adds special connotation to his lyrics. Intimate poetry seen as a way of understanding the world through love.

Key words: autobiographism, byronism, love poetry, intimate lyrics, message, dedication.

Стаття надійшла до редколегії
23.10.2015 р.

УДК 821.161.2.631.5.09«19»

**Ольга Тищенко,
Ольга Грінченко**

Проблема знаковості в поетичному мовленні ХХ ст.

У статті за допомогою семіотичних одиниць досліджуємо мовленнєву картину представників сучасного літературного процесу. Проаналізовано особливості поетичного мовлення з погляду лінгвсеміотики задля досягнення нових знань про знакове мислення й мовлення.

Ключові слова: мовний знак, метафоричне мовлення, поетика, ідентифікація, знаки-символи, семіотика.

Постановка наукової проблеми та її значення. Ми перебуваємо у світі знаків, у такому ж світі жили люди задовго до нашого часу. Первісні письмена на глиняних черепках були тими умовними знаками, за допомогою яких здійснювався зв'язок між людьми, котрі перебували на певній відстані один від одного. Звукові або писемні засоби передавання інформації є продуктом творчої думки та дії людини давнього суспільства. Потреба оптимізувати засоби зв'язку спонукала людину шукати, знаходити, а зрештою – удосконалювати їх. «Письмо, – зазначає М. Кочерган, – штучно створена система фіксації мовлення, яка дає змогу за допомогою графічних елементів передавати мовленнєву інформацію на відстані й закріплювати її в часі» [3, с. 164]. Безперечно, мовний знак не зводиться лише до графічно зафіксованої думки, однак писемний знак найбільш відчутний завдяки його візуальному сприйманню: зір фіксує графеми, що складаються в слова. Так, графічно відтворене слово є матеріальним (і тому легко сприйманим) утіленням мовного знака.

Про знаковий характер мови говорили ще вчені стародавніх Індії та Греції. Поняття знаковості трапляється в «Граматиці» Пор-Рояля, а згодом у працях лінгвістів-компаративістів – В. Гумбольдта, О. Потебні, П. Фортунова, І. Бодуена де Куртене, В. Поржезінського, В. Богородицького та ін. Однак термін «знак» у дослідженнях цих науковців не отримав спеціального лінгвістичного визначення [2, с. 20].

Фердинанд де Сосюр одним із перших поставив мову в один ряд з будь-якою іншою системою знаків, яка відіграє значну роль у життєдіяльності суспільства: «Мова є система знаків, що виражають ідеї, а тому її можна порівняти з письмом, з азбукою для глухонімих, з символічними